

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Briefing Paper 9/2013

Bělorusko v předvečer summitu Východního partnerství ve Vilniusu

—
Listopad 2013

Bělorusko v předvečer summitu Východního partnerství ve Vilniusu

—
Pavel Daněš

12. listopad 2013

Briefing Paper 9/2013

Bělorusko v předvečer summitu Východního partnerství ve Vilniusu

–
Listopad 2013

V Bělorusku vládne již téměř 20 let autoritativní režim Alexandra Lukašenka. Vliv opozice na politický kurz země je mizivý. I přesto, že došlo k vynětí běloruského ministra zahraničí Vladimíra Makeje ze sankčního seznamu EU, návrat na kvalitativní úroveň bělorusko-unijních vztahů z let 2008-2009 se nekonal. Ekonomická nekonkurenceschopnost běloruského hospodářství určuje zahraniční orientaci země na Rusko, které Bělorusko využívá ke svým euroasijským integračním snahám. České republice se i přes důraz na lidská práva, daří v poslední době více pronikat na běloruské trhy a posilovat s touto zemí obchodní styky.

Aktuální politická situace

Na základě údajů běloruského Nezávislého institutu socio-ekonomických a politických studií (IISEP) v posledních měsících dochází k mírnému růstu popularity prezidenta Lukašenka.¹ Při otázce koho by volili za prezidenta, Bělorusové v září 2013 odpovídali, že v 42,6 % by to byl Lukašenko, na druhém místě byl s pouhými 4,9 % lídr kampaně „Mluv pravdu!“ Vladimir Něklajev.

Síla opozice je stabilně malá. Její představitelé se utápí v neustálých rozepřích a nejsou se schopni proti Lukašenkovi sjednotit. Mnoho jejích lídrů tráví hodně času v zahraničí, kde agitují za svoji podporu, a často zapomínají na to, že v první řadě je potřeba přesvědčit domácí obyvatelstvo. V současnosti nepředstavují pro většinu společnosti atraktivní alternativu Lukašenkova režimu.

Situace na poli lidských práv se zásadně nelepší.² Počet politických vězňů v Bělorusku se sice v posledních měsících snížil – po odpykání trestu byli propuštěni předseda Mladého frontu Dmitrij Daškevič, spolupředseda běloruských křesťanských demokratů Pavel Severinec a aktivista Aleksandr Franskevič, – další, mezi nimi i předseda lidsko-právní organizace Viasna, Ales Bialatský či bývalý prezidentský kandidát Nikolaj Statkevič však zůstávají ve vězení.³ Režim pokračuje v represích proti občanské společnosti, stále je uplatňován trest smrti (v posledních letech jsou popravováni 2-3 lidé ročně).

Aktuální hospodářská situace

Po finanční krizi z roku 2011 se běloruskou ekonomiku, která je zhruba ze 70 % v rukou státu, podařilo relativně stabilizovat. Nedošlo ovšem k její zásadní restrukturalizaci, která je třeba zejména kvůli následujícím faktorům: postupné ztrátě konkurenceschopnosti

¹ <http://iiseps.org/trends/11>

² <http://www.centrumlidskaprava.cz/sites/centrumlidskaprava.cz/files/attachement/bulletin/bulletin-v-9final.pdf>, s. 9-12

³ <http://spring96.org/ru/news/49513>

běloruského zboží na světových trzích, požadavkům plynoucích z ruského členství ve WTO, problémech na trhu s draselnými solemi či klesajícím cenám ropných produktů.⁴

Mezi podstatné problémy patří i negativní saldo obchodní bilance, které během ledna až září 2013 dosáhlo 3263,4 milionů dolarů, kdy export poklesl o 21,3 %.⁵ Nestalo se tedy v podstatě nic neočekávaného. Již na konci roku 2012 bylo mnohými upozorňováno na to, že bez dodatečných příjmů z vývozu ropných produktů, jež byly v první polovině roku 2012 podvodně vyváženy jako rozpouštědla s cílem vyhnout se platbě vývozních cel do ruského rozpočtu, bude velice těžké udržet zahraniční obchod v plusu.⁶

Dále při diskuzi o běloruském hospodářství nejdou opomenout dvě věci. První z nich jsou nešetrné zásahy státu zvýrazněné nerealistickými předpověďmi hospodářského vývoje. Jako příklad lze uvést direktivní zvyšování mezd bez adekvátního růstu efektivity práce či předpoklad, že v roce 2013 vzroste HDP země o 8,5 %. Mezi lednem až zářím přitom vzrostlo pouze o 1,1 %. Druhým zásadním faktorem je ekonomická závislost na Rusku. Ta se týká jednak dovozu surovin za ceny nižší než jsou ty tržní či poskytování výhodných půjček. Důsledkem je ruský tlak na privatizaci stěžejních běloruských podniků či na hlubší účast v Moskvou iniciovaných integračních projektech v postsovětském prostoru.

Problematika vztahů s EU

Ačkoli byla jednání týkající se Dohody o partnerství a spolupráci (Partnership and Cooperation Agreement, PCA) mezi Unií a Běloruskem dokončena již v roce 1995, pro zhoršení politické situace se Rada EU rozhodla v září 1997 PCA neschválit. Bělorusko je proto jedinou zemí zahrnutou do projektu Východního partnerství (VP), která nemá s EU platnou PCA. Vztahy mezi diskutovanými partnery jsou řízeny za pomoci závěrů Rady pro zahraniční věci.⁷ Důsledkem absence PCA je mimo jiné chybějící platforma pro tolik potřebný politický dialog.

K zapojení Bělorusů do projektu VP došlo mezi léty 2008 a 2010 v době relativního uvolňování poměrů v Bělorusku. Účastní se ale jen jeho multilaterální části, i když ani zde není spolupráce bezproblémová, jak dokládá například neúčast Minsku na summitu VP ve

⁴ http://www.cepolicy.org/sites/cepolicy.org/files/attachments/non-paper_belarus_reality_check_062013.pdf#overlay-context=projects/reality-check-eastern-partnership-policy-review

⁵ http://belstat.gov.by/homep/ru/indicators/doclad/2013_9.php

⁶ http://naviny.by/rubrics/economic/2013/01/01/ic_articles_113_180383/

<http://belarusdigest.com/story/belarusian-solvents-tricky-way-economic-growth-10438>

⁷ http://eeas.europa.eu/belarus/index_en.htm

Varšavě v září 2011. Režim se neúčastní ani Unii iniciovaného „Evropského dialogu o modernizaci“.⁸

Efektivnější komunikaci partnerů brání diametrálně odlišné pohledy na podmínky zahájení vzájemných jednání. Bělorusové požadují nediskriminační zacházení, čímž mají na mysli pro ně neakceptovatelnou existenci sankčního režimu ze strany EU, a Unie zase podmiňuje rozsáhlejší spolupráci propuštěním a rehabilitací všech politických vězňů. V červnu 2013 sice došlo k vynětí běloruského ministra zahraničí Makeje z unijního sankčního seznamu, to ale neznamenalo kvalitativní změnu ve vzájemných vztazích. Minsk tak například stále nereaguje na výzvy EU k zahájení rozhovorů o vízové facilitaci. V důsledku běloruský občan platí za jednorázové schengenské vízum 60 eur, kdežto ukrajinský ho může získat za 35 eur. Důsledkem tohoto stavu je i fakt, že Bělorusové v rámci hlavního finančního nástroje Evropské politiky sousedství (European Neighbourhood Policy, ENP), kterým je European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI), obdrželi nejméně peněz ze všech států začleněných do programu projektu VP.

Postoj zahraničně politických elit k EU

V Bělorusku drží všechna zásadní rozhodování v rukou prezident Lukašenko, který ze strany EU čelí naprosté osobní izolaci. Kontakty režimu s EU tudíž probíhají jen za pomoci setkávání na nižší politické úrovni. Režim navenek vystupuje jednotně. V zahraničně-politických otázkách tomu není jinak. V minulosti Lukašenko několikrát využil kontaktů s EU jako vhodného nátlaku při jednáních s Ruskem, kdy poukazoval na to, že pro něj existují i jiné alternativy. Reálně je ale postoj režimu k EU velice podezřívavý. Unie je brána jako někdo, kdo zasahuje do suverénních záležitostí Běloruska a nebere ho jako rovného partnera. Podpora opozice je považována za podkopávání režimu. Unijní výzvy k jednáním o usnadnění vízového styku jsou bojkotovány.

Postoj Kremlu k chování Běloruska vůči EU

Veškeré pokroky směrem ke změkčení sankcí nejsou ve prospěch Ruska a naopak. Proto Rusku velmi vyhovuje, pokud je Lukašenko ze strany EU izolován. Pro Moskvu je tudíž velice výhodný současný stav, kdy Lukašenko nemá jinou alternativu než účast na Moskvou iniciovaných integračních projektech v postsovětském prostoru.

Nic nenasvědčuje tomu, že by se Moskva musela v nejbližší době obávat podstatnějšího sblížení Minsku s Brusel, a proto si ruský velvyslanec v Bělorusku Surikov mohl v červnu 2013 dovolit prohlásit, že „*Rusko snahy Běloruska o navázání vztahů s Evropskou unií*

---

⁸ http://www.eap-csf.eu/assets/files/News/National_Platform_Position_Paper_2013_EN.pdf (o dialogu očima účastníků)

neznepokojují. Bělorusko je evropskou zemí, která nemůže žít se sousedy v takových vztazích, jaké panují nyní.“ Na častější schůzky Bělorusů se západními diplomaty reagoval následovně: „*To není špatné. Dej Bůh, aby to vyústilo v plnohodnotný dialog a rozumné řešení.*“ Nicméně je třeba připomenout, že Rusové podporují Minsk v otázkách politických vězňů i zachování trestu smrti. Mají za to, že žádní političtí vězni v Bělorusku nejsou – všichni vězňové byli odsouzeni na základě platné legislativy – a v případě trestu smrti zase připomínají referendum, které jeho zachování podpořilo.⁹

Vztahy s ČR

Česká a Běloruská republika oslavily v roce 2013 dvacáté výročí diplomatických styků. Na politické rovině se ČR drží politik EU. V rámci EU patří mezi státy nejvíce upozorňující na porušování lidských práv a existenci politických vězňů. I přesto se jí daří značně posilovat vzájemný obchod, který za posledních několik let vzrostl o desítky procent. V roce 2012 došlo k nárůstu obchodní bilance se zbožím mezi Českou a Běloruskou republikou o 27,6 %. Její celkový objem dosáhl 11,2 mld. Kč, přičemž bilance zahraničního obchodu vyzněla kladně ve prospěch ČR s přebytkem 4,6 mld. Kč.¹⁰ V prvním pololetí roku 2013 poté došlo k dalšímu výraznému nárůstu obchodní výměny, kdy obchodní bilance se zbožím narostla o dalších 22,1 % oproti stejnému období v roce 2012.¹¹

Závěr

Podpora prezidenta Lukašenka v posledních měsících stoupá, síla opozice zůstává nepatrná a zásadní změny nejsou viditelné ani na poli lidských práv. Běloruské HDP roste pomaleji, než si režim přál, a dle očekávání se prohlubuje negativní bilance zahraničního obchodu. Zásadním obchodním partnerem zůstává pro Bělorusy Rusko. Pro komunikaci s EU stále chybí tolik potřebná platforma a nic nenasvědčuje tomu, že by v této oblasti měl nastat v nejbližší době zásadní průlom. V nedávné době také došlo ze strany EU k dalšímu prodloužení sankcí vůči Bělorusku, což de facto jen potvrzuje vzdálenost partnerů. Relativně pozitivně se při pohledu na výše zmíněné informace jeví rostoucí obchodní výměna mezi Prahou a Minskem, která jen za první pololetí roku 2013 vyrostla o více než 22 %.

⁹ http://belapan.by/archive/2013/06/07/eu_629358,

http://naviny.by/rubrics/politic/2013/06/07/ic_articles_112_181989

¹⁰ http://www.mzv.cz/minsk/cz/obchod_a_ekonomika/zahranicni_obchod_cr_a_by_v_roce_2012.html

¹¹ http://www.mzv.cz/minsk/cz/obchod_a_ekonomika/zahranicni_obchod_cr_a_by_v_1_pololeti.html

Užitečné odkazy

- Národní statistický výbor Běloruska, <http://belstat.gov.by>
- IISEPS – průzkumy běloruského veřejného mínění, www.iiseps.org
- Belarusian Institute for Strategic Studies (BISS) – think-tank věnující se mj. běloruské zahraniční politice a modernizaci Běloruska: www.belinstitute.eu
- Eastern Europe Studies Center (EESC) – litevský think-tank nabízející analýzy dění v zemích VP: www.eesc.lt
- Velvyslanectví ČR v Minsku: www.mzv.cz/minsk
- Ekonomická charakteristika Běloruska:
www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/belorusko/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html
- Pravidelné čtvrtletní zprávy britského ministerstva zahraničních věcí o situaci na poli lidských práv v Bělorusku: www.hrdreport.fco.gov.uk/human-rights-in-countries-of-concern/belarus/quarterly--updates-belarus
- Belarus Digest – portál o běloruské ekonomice a politice: <http://belarusdigest.com>
- Belta – státní zpravodajská agentura: www.belta.by
- BelaPAN – nezávislá zpravodajská agentura: <http://belapan.by>
- Naviny.by – nezávislý zpravodajský portál: <http://naviny.by>
- Charter97 – opoziční zpravodajský server: <http://charter97.org>
- Lidskoprávní centrum Viasna: <http://spring96.org>

- Doporučení EP Radě EU, EK a Evropské službě pro vnější činnost vůči Bělorusku: <http://goo.gl/B55Tmi>
- Více k Dohodám o partnerství a spolupráci: <http://goo.gl/CXTEjs>
- Více k Evropské politice sousedství: <http://eeas.europa.eu/enp/>
- Více k finančnímu nástroji ENPI: <http://goo.gl/Jz2wrG>

ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY (AMO)

Asociace pro mezinárodní otázky je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Základním posláním AMO je přispívat k hlubšímu porozumění mezinárodnímu dění. Díky svým aktivitám doma i v zahraničí a dlouholeté historii je AMO vnímána jako čelní nezávislá instituce svého druhu v České republice.

K dosažení svých cílů AMO:

- formuluje a vydává studie a analýzy;
- pořádá mezinárodní konference, expertní semináře, kulaté stoly, veřejné diskuse;
- organizuje vzdělávací projekty;
- prezentuje kritické názory a komentáře k aktuálnímu dění pro domácí a zahraniční média;
- vytváří příznivější podmínky pro růst nové generace expertů;
- podporuje zájem o disciplínu mezinárodních vztahů mezi širokou veřejností;
- spolupracuje s řadou dalších domácích i zahraničních institucí.

VÝZKUMNÉ CENTRUM AMO

Výzkumné centrum Asociace pro mezinárodní otázky je předním českým think-tankem, který není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskuzi. Hlavním cílem Výzkumného centra je systematické sledování, analýza a komentování mezinárodního dění se zvláštním zaměřením na zahraniční politiku České republiky.

Výzkumné centrum bylo založeno v říjnu 2003 jako analytický útvar Asociace pro mezinárodní otázky se zaměřením na mezinárodní vztahy a zahraniční, bezpečnostní a obrannou politiku. Jádrem VC AMO je [tým analytiků](#), jejichž prostřednictvím nabízíme odbornou expertízu v hlavních problémech světových regionů a klíčových otázkách současné mezinárodní politiky. Výzkumné centrum zpracovává [vlastní odborné studie](#), analytici poskytují [komentáře](#) k aktuálnímu dění prostřednictvím médií. Dedikovanou platformou pro hodnocení mezinárodní politiky je [blog AMO](#).

